

**Joseph Ratzinger/Benedicto XVI,
Vivir como si Dios existiera.
Una propuesta para Europa.**

Madrid: Ediciones Encuentro,
2023, 331 pàg.

Aquest volum, que obre la col·lecció «Pensar Europa» d'Ediciones Encuentro en col·laboració amb el Real Instituto de Estudios Europeos (IDEE-CEU), és molt més que una antologia de textos de diversa procedència de qui ha estat una de les últimes grans figures intel·lectuals del segle XX, a més d'una personalitat política, social i religiosa de primera magnitud. Aquesta doble dimensió de l'autor queda reflectida en el nom mateix que encapçala el llibre ressenyat: d'una banda, Joseph Ratzinger, el catedràtic, arquebisbe, cardenal i prefecte de la Congregació per a la Doctrina de la Fe; de l'altra, el Papa (emèrit) Benet XVI (1927-2022).

Tot i que aquestes facetes representen diverses etapes de la seva vida, aquesta selecció pretén mostrar la profunda unitat i continuïtat de la seva obra centrant-se en una proposta ètica i moral per a Europa, a partir de la modificació d'un dels axiomes de la teoria política moderna des d'Hugo Grocio, com una aportació a la mateixa Modernitat, i no únicament com una correcció o una esmena, i encara menys com una refutació. En un món que ha donat per descomptada l'absència de Déu del debat

públic, Joseph Ratzinger/Benet XVI hauria plantejat la necessitat de tornar a viure com si Déu existís, amb un aire d'aposta pascaliana, tot mantenint la legítima separació dels poders polític i espiritual.

Ricardo Calleja, com a editor del volum, emmarca els textos triats entre un estudi introductori i un annex, en el qual reflexiona en clau kierkegaardiana sobre la decisió de renunciar a l'ofici papal de Benet XVI. Tota la trajectòria vital i intel·lectual de l'autor, que n'hauria configurat el perfil moral, es veuria finalment confrontada amb el judici sobre l'instant de la seva retirada. El misteri sobre el sentit últim de la seva obra queda així projectat sobre el paper i les exigències radicals de la fe, sempre paradoxals i polèmiques. Davant les temptacions contemporànies del nihilisme, sota les diverses formes que hagi pogut adoptar el relativisme, un campió de la veritat i del bé hauria de fer el salt de convertir-se en un nou «cavaller de la fe» que, com Abraham, el pare dels creients, assumeix la càrrega singular i incomparable que desafia, i supera, en nom de la paraula, tot *logos* (pàg. 323-326).

En aquest sentit, aquest recull no es limita a seleccionar textos com si l'objectiu fos oferir un florilegi apologetic. Calleja fa un pas més enllà i du a terme una *lectura* de les lectures de l'autor sobre la realitat política, cultural i religiosa de la història d'Europa en el moment

actual. Estrictament, interpreta el pensament ratzingerià *glossant-ne* passatges. De fet, cadascun dels textos seleccionats incorpora com a pòrtic, en cursiva, una explicació breu de l'editor que en contextualitza materialment i intel·lectual l'origen i l'abast.

El volum està dividit en cinc parts, l'itinerari de les quals està subratllat entre línies al llarg de la introducció. Les tres primeres, titulades respectivament «Ferits pel desig de Déu», «Déu és amor» i «La veritat us farà lliures», inclou, sobretot la segona, passatges de les encíclicques papals, amb especial interès per *Deus caritas est*, així com discursos, audiències papals i articles de recerca. Tota aquesta primera part introdueix els eixos vertebrals del pensament ratzingerià en funció de les tres virtuts teològals, ara disposades en un ordre peculiar: esperança, caritat i fe, és a dir, en termes clàssics, sota l'impuls de la memòria, la voluntat i l'enteniment.

Viure *com si* Déu existís suposaria començar meditant sobre el rerefons religiós de totes las cultures de la humanitat marcades per la set d'infinít i l'anhel de Déu, de la recerca del qual deixa un primer testimoni la percepció de la bellesa de la realitat. A partir del record material i físic de les nostres arrels es van construint els motlles de la convivència, que s'articulen en institucions polítiques i socials, de les quals la més important és el matrimoni, lògicament presentat aquí en la seva comprensió cristiana, que descriu la imatge de l'ésser humà d'acord amb la seva naturalesa. L'amor com a eros i àgape serveix així de sosteniment

d'una vida humana digna, és a dir, d'una llibertat que, com hauria dit Václav Havel, es funda vivint en la veritat.

El tema de la veritat és, doncs, el nucli de l'argumentació interna de tot el volum. Com a tal, la veritat ha de procurar d'aclarir què s'entén successivament per consciència, per tal de no caure en els paranys del subjectivisme, per pluralisme cultural, a fi d'evitar la dictadura del relativisme, i per llibertat religiosa, a efectes de garantir l'autonomia de l'àmbit secular amb la cooperació d'una fe que, com la cristiana, s'hauria aixecat sobre el diàleg amb la raó, el fruit més elevat del qual hauria estat la institució de la Universitat. Des d'aquestes alçades es desenvolupa la proposta per a Europa, tant ètica i moral com política i religiosa, que es condensa en les dues últimes parts del llibre: «Com si Deu existís» i «Arrels: religió, raó i política».

Si es vol entendre el moll de l'os que nodreix aquesta relectura ratzingeriana, convé retre una atenció especial a les pàgines de la introducció, en què Calleja intenta descriure el que anomena «l'elefant pontifici a l'habitació europea». Tota la qüestió se centra en la relació entre Modernitat i cristianisme. Calleja hi exposa les quatre respostes històricament rellevants: 1) la progressista o revolucionària, que trencaria entre l'una i l'altre; 2) la reaccionària, que buscava revertir la solució de la Revolució; 3) la conservadora, que subratlla els elements de continuïtat entre ambdós, advertint-ne els elements unilaterals i excessius; i 4) la radical, que, descobrint una completa continuïtat amb la secularitza-

ció, diagnosticaria que «el cristianisme portaria a dins seu la llavor de la seva total dissolució en una civilització humanitària purament mundana» (pàg. 18).

Sense esmentar-la explícitament, la lectura del llibre confirma que la posició defensada és pròpiament la conservadora, ja que «per a Ratzinger —podem resumir— només es viable un règim polític liberal —que no derivi en despotismes tous, polaritzacions dissolvents o arbitrarietats autoritàries— en una societat que mantingui viva la seva memòria cultural i religiosa, que convisqui *com si Déu existís*» (pàg. 36). La lectura del famós i polèmic discurs el 2006 a la Universitat de Ratisbona «Fe, raó i universitat» confirmaria el biaix d'aquesta interpretació (pàg. 185-198).

Cal repetir que, per entendre aquestes pàgines, és decisiu tenir present aquest lligam entre la cultura i la veritat, o entre la ciència i la fe, que arrela en la prevalença del *logos*. Si l'actitud ha de ser diàleg, la relació amb la Modernitat no necessàriament serà conflictiva. Ratzinger proposaria, davants dels límits que la fe cristiana hi assenyala, no pas una reacció ni una resistència, sinó més aviat una retenció, en el sentit escatològic del famós terme *katekhon* utilitzat per Sant Pau (2Te 2,1-2), una categoria que ha fet molta fortuna en la teologia política del segle XX (C. Schmitt, E. Peterson, H. Blumemberg...). En la conferència «El cristianisme i la crisi de la cultura europea» (2005), de la proposta de fons de la qual el volum que ressenyem pren el títol, Ratzinger planteja aquesta qüestió

amb completa claredat: «No serà tot plegat un simple rebuig de la Il·lustració i la Modernitat? Decididament, no. Des del principi, el cristianisme es va considerar a si mateix com la religió del *logos*, la religió segons la raó» (pàg. 228).

D'aquest plantejament se'n deriva la convicció que la reconciliació de l'Església amb la Modernitat està sustentada sobre la profunda correspondència del cristianisme i la Il·lustració. De fet, una de les idees motrius de Ratzinger rau en el redescobriment que cal efectuar del vincle entre la veritat i el mètode. La fe cristiana no es basa simplement en una teologia sinó en una cerca de la veritat que la uneix inevitablement amb la filosofia. El cristianisme no és només una de les manifestacions culturals que pot adoptar la susdita cerca i, per consegüent, una entre d'altres, sinó que sosté la pretensió de dir —no de posseir o de controlar— la veritat sobre Déu, el món i l'ésser humà (pàg. 164).

Aquesta orientació permet retornar amb nous enfocaments a alguns *topoi* centrals de la cultura occidental: es pot parlar d'una *philosophia christiana*?, es pot deshel·lenitzar el cristianisme?, és l'historicisme —i el seu impacte sobre l'exegesi historicocrítica— l'únic accés al concepte modern de veritat?, fins a quin punt el progrés científic i tècnic requereix d'un equilibri moral i religiós?, com la natura i la raó dialoguen com a fonaments del Dret?

Per a Ratzinger la fe sobrepassa les cultures, tal com exposa en la conferència «Fe, veritat i cultura» (2000). Aquestes no es limiten a representar diverses

formes d'accedir a unes veritats que serien finalment compartides per totes elles. La fe cristiana es definiria per la síntesi de la respectiva experiència d'autotranscendència que el poble d'Israel i el món grec foren capaços de realitzar. D'una banda, «la fe d'Israel vol dir una permanent autosuperació de la pròpia cultura en l'obertura i horitzó de la veritat comuna» (pàg. 175) que acaba desembocant en «la universalització plena d'aquesta fe» (pàg. 176). D'altra banda, el cristianisme primitiu no entra en contacte amb les religions antigues sinó amb la seva filosofia, allí on la cultura grega havia començat a sortir de si mateixa. Aquesta dinàmica d'autosuperació confirma que la fe cristiana pot dialogar amb totes aquelles filosofies que no exclouen la veritat i que no es tanquen en els relativismes (pàg. 177).

Davant dels reptes científics però també ideològics contemporanis, el cristianisme ofereix un camí de salvació que té a veure amb la pràctica d'una vida recta i justa, personalment i en la vida comunitària. Per això, Ratzinger defensa com a trets essencials de la identitat europea la dignitat humana, el matrimoni i la família i el respecte al sagrat, contra l'acceleració històrica que, caracteritzada per l'automenyspreu i el multiculturalisme, pretén fer fora de la vida pública no tan sols una visió «tradicional» de l'existència humana sinó Déu mateix com a fonament de tota veritable cultura, tal com va expressar en la «Trobada amb el món de la cultura» al Collège des Bernardins (2008) (pàg. 243). En el diàleg amb Jürgen Habermas (2004), Rat-

zinger defensà que els fonaments morals prepolítics de l'Estat liberal poden contribuir a debatre i orientar, dins d'una societat cada cop més global, les possibilitats de l'ésser humà de produir i destruir, així com reconstruir, certes ètiques bàsiques compartides per les cultures i les religions que s'hi troben.

En darrer terme, aquesta necessitat d'una praxi justa requereix prendre de nou en consideració el desig de Déu que jau sota l'anhel de veritat de l'ésser humà. I això suposa per a Ratzinger anar al fons del seu cor, on troba la consciència. Allí distingeix dos nivells que responen a les seves dues dimensions més radicals: l'ètica i la religiosa. D'una banda, com a dada fonamental, la *conscientia* o *synderesis* de l'Escolàstica seria la facultat de jutjar i decidir el bé o el mal dels actes particulars. D'altra banda, recolzada en el pensament monàstic, l'*anamnesi* actualitzaria la memòria del nostre origen en el qual vam ser creats a imatge de Déu, de manera que existiria en nosaltres una tendència íntima cap a allò que hi és conforme (pàg. 155-160). A ella li correspon purificar, ampliar i defensar aquella memòria «que està amenaçada per una subjectivitat que ha oblidat el propi fonament, com per les pressions d'un conformisme social i cultural» (pàg. 159).

Aquesta seria la doble tasca del cristianisme com a «minoria creadora», de la qual Ratzinger va parlar en una coneguda intervenció radiofònica el 1969 que ha quedat també recollida al final d'aquest volum, com a apèndix. La caracteritzava llavors «com una petita co-

munitat, [que] reclamarà amb molta més força la iniciativa de cadascun dels seus membres» i alhora com «una Església interioritzada, que no sospira pel seu mandat polític i no flirteja amb l'esquerra ni amb la dreta» (pàg. 321). Una Església de la fe i la pregària, centrada en els sacraments com a celebració de la seva vida, també «ajudaria Europa a recuperar el millor del seu patrimoni. I així estar al servei de la humanitat» (pàg. 288). Podria dir-se que en aquestes paraules finals sembla ressonar-hi el compromís que, com a editor, Ricardo Calleja ha assumit a fi de traçar la ruta d'aquest homenatge a l'obra i el pensament de Joseph Ratzinger/Benet XVI.

Armando PEGO PUIGBÓ
La Salle – Universitat Ramon Llull

Gregorio Luri, *En busca del tiempo en que vivimos. Fragmentos del hombre moderno.*
Barcelona: Deusto, 2023, 301 pàg.

La darrera obra de Gregorio Luri convida el lector a buscar sentit al present d'una humanitat que sempre és quelcom que apareix d'una manera fragmentària. En aquest sentit, el llibre pren una forma coherent amb la idea que ni el present ni la realitat no es manifesten mai com un tot articulat, a disposició per ser analitzat, sinó de forma parcial. Per això, la reflexió de Luri no pretén una filosofia sistemàtica, que creu haver arribat a una completesa que permetria el descans intel·lectual (pàg. 32-33).

Contràriament, es presenta com un recull de fragments sempre oberts sobre un nombre elevadíssim de qüestions vinculades amb la condició de l'home actual. Com és habitual en les obres de l'autor, cadascun d'aquests fragments posa en joc coneixements profunds de les obres de pensadors passats i presents, obrint la porta a un debat rigorós sobre un nombre notable de qüestions, en conversa amb aquells que les han pensat amb anterioritat. El resultat no és un esbós periodístic sobre l'actualitat o un tractat de sociologia, sinó una reflexió filosòfica que, des de l'anàlisi del present, busca captar aquelles permanències humanes que ens recorden que no tot en l'home és històric (pàg. 10-11). En aquest sentit, el llibre s'allunya dels corrents de pensament imperants. No tan sols per això però també per això, es tracta d'una obra de filosofia genuïna.

Tot i que, en molts sentits, les generacions actuals són les que viuen millor de la història, el nostre és un temps que ha perdut la confiança en el progrés (pàg. 36-40). Una època que sovint es pensa a si mateixa com a apocalíptica (pàg. 41) i que es mostra addicta a la literatura catastrofista (pàg. 43). Un present que educa les noves generacions en el pessimisme i en la desconfiança envers el futur (pàg. 45). Tot plegat, fruit del fet que una humanitat que creia que podia transcendir qualsevol limitació ha topat amb uns límits dels quals ja no era conscient (pàg. 46). Així doncs, el moment actual és el d'un gran potencial tècnic que arriba a fites inèdites, fins al punt d'oferir la possibilitat de triar fills a la